

Presă timișoreană în 1989 -1990

de Lucian-Vasile Szabo

De la totalitarism la libertate

In 22 decembrie 1989, presa din România a avut oportunitatea de a trece brusc de la regimul totalitar închis, controlat, la o exprimare liberă. Evident, reflexele comuniste s-au menținut încă multă vreme. Așa se explică de ce, la trei decenii de la acest moment important, mass-media din România are o situație precară, într-o societate cu un sistem democratic fragil. De-a lungul timpului, la Timișoara au existat jurnaliști de mare calibru, editori serioși și instituții media importante, cu o activitate constantă în favoarea unei presei de calitate, care să susțină valorile democrației de tip liberal.

Modul de relatare a revoluției române din 1989, începute la Timișoara în 16 decembrie, are câteva particularități. Pe plan intern, presa comunistă a ignorat total mișcarea de protest de la Timișoara, iar atunci când a făcut referire la evenimente a susținut total poziția lui Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, omul care conducea țara cu mână de fier. Acesta a avut o intervenție radiotelevizată, miercuri seară, în 20 decembrie 1989, preluată de presa scrisă centrală și locală de a doua zi, atitudinea fiind cea de înfierare a celor ieșiți în stradă pentru a-și cere drepturile. România fiind o țară izolată mediatic de către proprii conducători, mass-media internațională a putut cu greu să culeagă informații despre evenimente. Jurnaliștii străini au făcut eforturi deosebite, astfel că știri despre revolta de la Timișoara au apărut chiar de luni, 18 decembrie 1989, mulți români fiind deja cu urechea lipită de

radiouri, pentru a asculta Europa Liberă ori alte posturi¹.

În preajma Revoluției, presa timișoreană de informare era concentrată într-o clădire aflată foarte aproape de Comitetul Județean al PCR, iar cea culturală într-un spațiu de lângă Magazinul Bega. La Timișoara apăreau cotidienele *Drapelul roșu* (în limba română), *Szabad szo* (în maghiară), *Neue Banater Zeitung* (germană), săptămânalul *Banatske Novine* (în sârbă) și săptămânalul literar

¹ Lucian-Vasile Szabo, „De la presa comunistă la presa timișoreană liberă”, în Marcel Tolcea, *Timișoara: 30 de ani de la Revoluția Română din Decembrie 1989*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2019, pp. 55-72.

Orizont. Tot revistă de cultură era *Knijevni Život*, în limba sârbă. Ocazional, de câteva ori pe an, apărea revista *Forum studentesc*, aceasta având un supliment anual intitulat *Paradox*, dedicat literaturii science-fiction. Tot o dată pe an, sau mai rar, apărea revista (fanzinul) *Helion*, o altă publicație populară dedicată genului SF. La Timișoara existau corespondenți teritoriali pentru principalele publicații centrale și pentru Radioteleviziunea Română, cum se intitula în epocă. Aici funcționase Studioul Teritorial de Radio Timișoara, însă fusese închis, alături de celelalte studiouri din țară, prin ordinul din 12 ianuarie 1985.

„Drapelul roșu” și „Renașterea bănățeană”

Publicația cu cel mai mare impact era *Drapelul roșu*, organ al comitetului județean Timiș al PCR și al Consiliului Popular Județean. Ziarul apărea în patru pagini mici (uneori, duminică, în opt pagini), corp de literă tipografică opt sau chiar șase, adică unul foarte mic. Paginile întâi erau dominate de obicei de materiale privind faptele și gândirea tovarășului Nicolae Ceaușescu. Paginile din mijloc conțineau materiale pe teme locale și continuări. Aici era înghesuită de obicei nepolitizata rubrică de sport. Pagina a patra cuprindea sumare știri externe, precum și mica publicitate.

Drapelul roșu de vineri, 15 decembrie 1989, pagina întâi: „În prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu. Lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale”. Se adaugă articolul „Lichidarea stocurilor supranormative”, având supratitlul „Imperativ economic prioritar”. Acest număr este mai diversificat, căci, în pagina a doua, putem citi articolul „Pentru ca localitățile să fie tot mai dezvoltate, mai înfloritoare” (a se remarca forma căzută a acestui titlu!). Pe lângă rubricile de sport și timp liber, remarcăm două texte critice. Primul este un răspuns de la ICRAL, pentru că nu-și făcea treaba la Școala populară de artă. Al doilea chiar poartă mențiunea „Notă critică”, urmată de supratitlul „la Trustul SMA se impune”,

urmat de titlul „Mai multă răspundere față de învățământul agrozootehnic de masă”. Pagina a treia are articole tot despre comuniști și agricultură, plus ceva știri neutre. Pagina a patra cuprinde știri externe cuminți și mica publicitate.

Conform ziarului *Drapelul roșu* de duminică, 17 decembrie 1989, evenimentele din ziua precedentă, din dreptul Bisericii Reformate, din Piața Sf. Maria și din alte locuri din oraș, nu au existat! Primele referiri la ceea ce se întâmpla la Timișoara și în localitățile apropiate (Lugoj, Deta și altele) apar în *Drapelul roșu*, ca o ironie a sorții, chiar în ultimul număr al acestuia, joi, 21, decembrie, 1989. Sunt trei materiale, toate preluate de la București, toate condamnând starea de lucruri din Timișoara. La data apariției pe piață a ziarului, Timișoara era oraș liber, se constituise Frontul Democratic Român, armata se retrăsese în cazărmi, zeci, poate sute de mii de oameni manifestau în Piața Victoriei (Operei) și în

alte locuri din oraș, iar comitete revoluționare se instalaseră în balconul Operei și la Comitetul Județean de Partid².

Schimbarea s-a produs în 22 decembrie 1989, când a fost editat *Luptătorul bănățean*, serie nouă, într-o ediție specială. Înlocuia *Drapelul roșu*, păstrând însă formatul, aspectul grafic, personalul redacțional și mentalitatea. Primul număr al *Luptătorului bănățean*, serie nouă, are pe manșetă lozinca „Trăiască România liberă!”, apoi o fotografie mare cu balconul Operei plin cu revoluționari. Sub ea este plasat un text informativ scurt, despre fuga lui Ceaușescu și constituirea unui organism al puterii privizorii. Tot în dreapta primei pagini, în chenar și pe două coloane, este plasată o așa-zisă „Declarație a Frontului Democratic din Timișoara”. În pagina a treia a ziarului apare o poză în format mare, iar dedesubt titlul

„Radu Bălan”, urmat de subtitlul „Lider al Frontului Democratic Român de la Timișoara, român prin ființă, bănățean prin simțire”³. Urmău un consistent parcurs biografic și câteva date despre presupusa încercare a lui Radu Bălan de a opri represiunea declanșată împotriva manifestanților. Era, desigur, o mistificare, una cu consecințe deosebit de grave și prima dintr-un șir lung de minciuni sau adevăruri spuse doar pe jumătate. În 22 decembrie 1989 a fost o tentativă a unui grup de tineri intelectuali din Timișoara de a aduce fostul ziar de partid *Drapelul roșu* pe făgașul normal al realității și al dezideratelor de democratizare. Semnificative sunt aspectele consemnate de Gheorghe Secheșan în volumul său *17 după 16*, unde descrie încercarea unor tineri scriitori de a face un nou ziar cu oameni din afara vechii redacții. Nu au reușit⁴.

În 4 ianuarie 1990, apare *Renașterea*, devenit apoi *Renașterea bănățeană*, ziar subintitulat cotidian social-politic independent. Numărul 11, de marți, 16 ianuarie 1990, al *Renașterii bănățene* aduce un reportaj fulminant cu titlul *Un nou „cimitir secret” în Cimitirul Eroilor*. Începe în pagina întâi și apoi ocupă toată pagina a treia. Sunt și multe fotografii. În ciuda slabei calități, deoarece acestea erau condițiile tipografice la acea vreme, pozele sunt șocante prin realismul situației înfățișate. Este descrisă operațiunea de deshumare a cadavrelor eroilor care avusese loc duminică, 14 ianuarie 1990. Articolul respectiv avea să stârnească o vie agitație în oraș⁵.

Perioada era una a contestărilor, dar și una în care se propuneau soluții. Una a fost cea a numirii lui Marcel Tolcea în funcția de redactor-șef al publicației *Renașterea bănățeană*. S-a apelat la el deoarece avea experiență de scriitor, lucrase la *Drapelul roșu* în funcția de corector și colaborase cu articole pe teme sportive, deci știa mersul lucrurilor din punct de vedere

³ *Luptătorul bănățean*, I, nr. 1, 22 decembrie 1989.

⁴ Gheorghe Secheșan, *17 după 16*, Editura Artpress, Timișoara, 2006.

⁵ Lucian-Vasile Szabo, *Jurnaliști, eroi, teroriști*, Editura Partoș, Timișoara, 2009, p. 60.

² Lucian Ionică (coord.), *Enciclopedia revoluției din Timișoara 1989*, vol. I, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2014, p. 91.

tehnic-administrativ, la momentul respectiv fiind redactor la editura Facla. Propunerea avea să stârneasce însă mânia proletară a majorității celor din redacția ziarului, care au făcut opoziție fermă la venirea lui Marcel Tolcea la conducere. Numărul 17, de luni, 22 ianuarie 1990, al *Renașterii bănățene* este o ediție specială, în două pagini, tipărite față-verso. Situația este explicată într-un articol de fond intitulat „Punctul nostru de vedere”. Două sunt aspectele demne de reținut cu privire la frământările presei din acea perioadă, așa cum apar ele consemnate în articolul de fond amintit. Primul se referă la presiunea exercitată asupra membrilor redacției de a o părăsi și de a face loc unor nume noi: „Sâmbătă noaptea, când ediția de duminică a ziarului era practic încheiată, în tipografie au apărut mai multe persoane care, în numele autointitulatului grup al «tinerilor scriitori și ziaști», au cerut destituirea întregii noastre redacții”⁶. 22 ianuarie 1990 a fost ziua în care redacția ziarului *Renașterea bănățeană* a fost luată cu asalt. În fruntea mulțimii se afla poetul și revoluționarul Ion Monoran, iar capul limpede al manifestării devenise Vasile Popovici. Pentru două zile, *Renașterea bănățeană* nu va mai apărea. Componentii redacției nu vor renunța însă la luptă. După aceste jocuri de culise, bazate pe capacitatea de a se trage sfori și pe compromisul avantajului comun, redactorii se întorc în sediu și, a doua zi, joi, 25 ianuarie 1990, *Renașterea bănățeană* revine pe piață.

Un ziar nou: „Timișoara”

Primul număr al publicației *Timișoara* a apărut în 23 ianuarie 1990. Al doilea, în 24 ianuarie. Acestea au fost editate în locul *Renașterii bănățene*, după ce redactorii și ceilalți lucrători ai acestei publicații fuseseră evacuați din sediu. Apoi, din 26 ianuarie, *Timișoara* a apărut în paralel cu *Renașterea bănățeană*. Până în octombrie 1990, gazeta a fost editată de trei ori pe săptămână, adică ieșea pe piață în zilele de marți, joi și sâmbătă. Primul spațiu

redacțional a fost la sediul revistei *Orizont*, deoarece mulți dintre membrii grupării gravitau în jurul publicației (unii o făcuseră și înainte de Revoluție, ceea ce reprezenta un avantaj adus sub forma experienței editoriale). Deși mai multe persoane au lucrat efectiv la editare, primul număr al publicației avea să fie girat de un comitet, din care făceau parte Nicolae Bădilescu, Ion Monoran, Gheorghe I. Sînmărtinean și Lucian-Vasile Szabo.

În 24 ianuarie 1990 redactorii de la *Renașterea bănățeană* au revenit în sediu, așa că aventura ziarului *Timișoara* în acest loc ia sfârșit. În 25 ianuarie 1990, colectivul avea să se reunească și să organizeze următoarele apariții. Acest număr 3 avea să primească girul unui comitet format din Ion Monoran, Marcel Sămânță, cpt. Gheorghe Sînmărtinean și Lucian-Vasile Szabo. În fapt, lucraseră mai multe persoane la el, dar așa se decisese să fim reprezentați. Se lumina de ziuă când ziarul a fost gata tipărit. Și erau 60 000 de exemplare, un tiraj fabulos chiar și pentru acea perioadă, în care cererea de publicații era insașiabilă! Teancurile de ziare au fost transportate în Piața Victoriei (Operei) și puse în vânzare.

Noua revistă „Orizont”

Revista *Orizont* avea să se supună imediat după fuga lui Ceaușescu imperativelor momentului. De remarcat este faptul că, în mare parte, componenții novatori ai redacției revistei (adică Mircea Mihăieș, Cornel Ungureanu, Adriana Babeți sau Iosif Costinaș), împreună cu câțiva prieteni sau colaboratori apropiați, în general tineri (Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Claudiu Iordache, Gheorghe Secheșan, Doina Pașca-Harșany, Ion Monoran, Eugen Bunaru, Marcel Tolcea), fuseseră prezenți în oraș, în timpul evenimentelor sângeroase, ba chiar, în casa unora, avuseseră loc întâlniri. Atunci s-a discutat fervent despre cele întâmplare, despre evenimentele aflate în derulare și s-au schițat și unele idei de acțiune. Cel mai important lucru părea atunci participarea la evenimentele de protest, chiar și o prezență

⁶ *Renașterea bănățeană*, I, nr.17, 22 ianuarie 1990.

pasivă, de simplu observator, fiind de dorit în acele împrejurări.

Primul număr de după Revoluție apare în 27 decembrie 1989. Se menționează că este vorba de o ediție specială, săptămânalul fiind plasat sub egida Societății Scriitorilor din România⁷. Acest prim număr din noua serie este unul exemplar în ceea ce privește calitatea jurnalistică. Aripa liberală a redacției preluase conducerea publicației, printr-un comitet format din Adriana Babeți, Antoaneta C. Iordache, Mircea Mihăieș și Cornel Ungureanu. Remarcabile sunt echilibrul, lipsa de pompă găunoasă, acribia documentării și profesionalismul cu care articolele sunt scrise și puse în pagină. Insistăm asupra acestor aspecte deoarece redactorii lucrau sub presiune, venită din două direcții: 1. evenimentele revoluționare erau încă în desfășurare, iar prin oraș încă se auzeau rafale de armă, ale presupușilor teroriști și ale celor ce le răspundeau; 2. nevoia de a face presă profesionistă, axată nu pe propagandă și efuziuni lozincarde, ci pe informarea publicului, misie grea, căci lipsea exercițiul, deși exista pregătirea necesară!⁸

După Revoluție au apărut multe publicații noi, însă doar câteva au avut o influență reală. Printre acestea se numără *Gazeta de Vest*, o adevărată școală de presă în acea perioadă. S-a mai făcut remarcată presa de partid, *Dialog liberal*, cu două apariții pe săptămână, fiind o publicație foarte bine primită. *Vestul*, realizat de filiala județeană a Partidului Național Țărănesc, a fost o altă apariție interesantă, de pe poziții conservatoare. Lor li se adaugă câteva numere din *Ecologistul*, însă cu un impact modest la public. Au mai fost și alte gazete, cu apariții mai lungi sau mai scurte pe piața presei tipărite. Printre ele, *Naša Glas*, în limba bulgară. Un săptămânal de succes se va dovedi *Agenda*, care va ajunge repede la tiraje record. Pornit ca un săptămânal de informație, *Agenda* se va diversifica treptat, acoperind toate ariile jurnaliste. În audio-vizual, pe lângă Radio Timișoara vor apărea și alte

stații, dintre acestea remarcându-se *Radio Vest*. Foarte urmărită a fost după Revoluție *TVT 89*, iar apoi *Analog*, domeniu în care funcționează și Studioul Teritorial al Televiziunii Române.

⁷ *Orizont*, I, nr. 1, 27 decembrie 1990.

⁸ Lucian-Vasile Szabo, *op. cit.*, p. 84.